

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Сумський державний університет

Центр заочної, дистанційної та вечірньої форм навчання
Кафедра управління імені Олега Балацького

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ Ігор Рекуненко

(підпис) (Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

_____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

(бакалавр / магістр)

зі спеціальності 073 Менеджмент _____ ,
(код та назва)

Освітньо-професійної програми Менеджмент організацій і адміністрування
(освітньо-професійної / освітньо-наукової) (назва програми)

на тему: «Особливості управління фермерським господарством» _____

Здобувача (ки) групи М.мз-21с. Мальцева Олександра Федоровича

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____
(підпис)

Олександр Мальцев
(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача)

Керівник _____
к.е.н., доц. Олена Павленко
(посада, науковий ступінь, вчене звання, Ім'я та ПРІЗВИЩЕ) _____ (підпис)

Консультант _____
(посада, науковий ступінь, вчене звання Ім'я та ПРІЗВИЩЕ) _____ (підпис)

Суми – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Центр заочної, дистанційної та вечірньої форм навчання

Кафедра управління імені Олега Балацького

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач фебри

_____ Ігор Рекуненко

(підпис) (Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

_____ 2023 р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

на здобуття освітнього ступеня магістр

(бакалавр/магістр)

зі спеціальності 073 Менеджмент

(код та назва)

Освітньо-професійної програми Менеджмент організацій і адміністрування

(освітньо-професійної / освітньо-наукової) (назва програми)

Здобувача (ки) групи М.мз-21с. Мальцева Олександра Федоровича

(шифр групи) (прізвище, ім'я, по батькові)

- Тема роботи «Особливості управління фермерським господарством» затверджена наказом №1330-VI від 22.11.2023 року
- Термін подання здобувачем закінченої роботи 05.12.2023 р.
- Мета кваліфікаційної роботи: аналіз фермерських господарств України, обґрунтування ефективності їх функціонування.
- Об'єкт дослідження: процес функціонування фермерських господарств України.
- Предмет дослідження: сукупність засобів вдосконалення функціонування фермерського господарства.
- Кваліфікаційна робота виконується на підставі обробки літературних джерел, статистичної інформації, нормативних актів
- Орієнтовний план кваліфікаційної роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети.

№ пор.	Назва розділу	Термін подання
I	Теоретико-методичні засади фермерських господарств України	27.10.2023 р.

II	Організаційно-економічна характеристика фермерських господарств	06.11.2023 р.
III	Шляхи удосконалення механізму функціонування підприємства	20.11.2023 р.

Зміст завдань для виконання поставленої мети кваліфікаційної роботи:

У розділі 1 студент повинен Розглянути теоретико-методичні засади фермерських господарств України.

У розділі 2 студент повинен Розглянути організаційно-економічну характеристику фермерських господарств.

У розділі 3 студент повинен Розглянути шляхи удосконалення механізму функціонування підприємства.

8. Консультації щодо виконання роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада керівника/консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

9. Дата видачі завдання 22.09.2023 р.

Керівник кваліфікаційної роботи к.е.н., доц. Олена Павленко _____
(посада, науковий ступінь, вчене звання, ім'я та ПРІЗВИЩЕ) (підпис)

Завдання до виконання одержав Олександр Мальцев _____
(ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача) (підпис)

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота магістра містить: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, що містить 62 найменувань. Загальний обсяг становить 51 с., зокрема 7 таблиць, 5 рисунків, список використаних джерел на 7 сторінках.

В умовах імпортозаміщення розвиток фермерських господарств в аграрному секторі економіки стає найбільш актуальним. Даний вид підприємництва за умов стає базовою умовою становлення ринкової економіки, формування здорового конкурентного середовища. Проте більшість малих підприємств у вітчизняному аграрному секторі діють вкрай неефективно. Це пояснюється як об'єктивними галузевими особливостями, так і слабкою державною підтримкою фермерських господарств.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз фермерських господарств України, обґрунтування ефективності їх функціонування.

Для реалізації мети необхідно вирішити наступні завдання:

- розглянути теоретичні основи фермерських господарств України;
- роаналізувати процес становлення та розвитку фермерських господарств України;
- визначити основні проблеми вітчизняного фермерського господарства на етапі розвитку;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення функціонування фермерського господарства.

Об'єктом дослідження є – процес функціонування фермерських господарств України.

Предметом дослідження – сукупність засобів вдосконалення функціонування фермерського господарства.

Ключові слова: ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО, ЕФЕКТИВНОСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ, ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЙ, УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ, ІННОВАЦІЙ.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ.....	8
1.1 Теоретичні основи становлення та розвиток фермерських господарств	8
1.2 Основні поняття, види фермерських господарів.....	14
1.3 Основні проблеми вітчизняного фермерського господарства на сучасному етапі розвитку.....	20
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ.....	24
2.1 Організаційно - економічна характеристика підприємства.....	24
2.2 Виробнича структура підприємства.....	27
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА.....	30
3.1 Пропозиції щодо вдосконалення діяльності в галузі інформаційних технологій підприємства.....	30
3.2 Пропозиції щодо вдосконалення діяльності в галузі інновацій.....	41
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АК – Агропромисловий комплекс;

ФГ – Фермерське господарство;

ГТ – Галузь тваринництва;

ВР – Виручка від реалізації;

ЧВС – чинники виробничої системи;

ІТ – інноваційні технології.

ВСТУП

Актуальність проблеми. Агропромисловий комплекс та його найважливіша галузь – сільське господарство – відіграє важливу роль у розвитку національної економіки. Особливою формою підприємництва в аграрному секторі є фермерські господарства. Фермер здійснює господарську діяльність самостійно з метою виробництва та реалізації товарної сільськогосподарської продукції для одержання прибутків і збільшення власного капіталу. Фермерське господарство як форма підприємницької діяльності селян зі створенням юридичної особи використовує земельні ділянки, біологічні активи для вироблення продукції тваринництва і рослинництва, а також її переробки.

В умовах імпортозаміщення розвиток фермерських господарств в аграрному секторі економіки стає найбільш актуальним. Даний вид підприємництва за умов стає базовою умовою становлення ринкової економіки, формування здорового конкурентного середовища. Проте більшість малих підприємств у вітчизняному аграрному секторі діють вкрай неефективно. Це пояснюється як об'єктивними галузевими особливостями, так і слабкою державною підтримкою фермерських господарств, що повсюдно зберігаються адміністративними та бюрократичними бар'єрами. У економічних умовах суб'єкти фермерських господарств є вкрай незахищеними і не стійкими у функціонуванні. Вони програють у забезпеченості ресурсами, можливостях економічного впливу та лобюванні своїх інтересів, організації рекламної діяльності, наявності вільного капіталу та ін.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз фермерських господарств України, обґрунтування ефективності їх функціонування.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити низку завдань.

Завдання дослідження:

1. Розглянути теоретичні основи фермерських господарств України;
2. Проаналізувати процес становлення та розвитку фермерських господарств України;

3. Визначити основні проблеми вітчизняного фермерського господарства на етапі розвитку;

4. Розробити рекомендації щодо вдосконалення функціонування фермерського господарства.

Об'єкт дослідження – процес функціонування фермерських господарств України.

Предмет дослідження – сукупність засобів вдосконалення функціонування фермерського господарства.

Багатоплановість роботи призвела до необхідності застосування різних **методів** дослідження: методи теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу порівняння, економічного аналізу, статистичних угруповань, вибірових обстежень; системний метод; прогнозних оцінок та ін.

Наукова новизна дослідження. У кваліфікаційній роботі отримано такі теоретичні та практичні результати, що визначають наукову новизну роботи:

- досліджено тенденції та закономірності розвитку малих форм бізнесу в нових умовах розвитку вітчизняного аграрного ринку;
- проведено комплексний аналіз сучасного стану та умов розвитку малих підприємств на рівні галузі;
- розроблено низку заходів, що дозволяють вивести мале підприємство на новий рівень господарювання.

Практичні результати дослідження можуть використовуватися у навчальному процесі та у практичній діяльності фермерських господарств.

Структура та обсяг роботи: кваліфікаційна робота складається з переліку скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури. Вона містить 52 сторінки друкованого тексту, містить 7 таблиць, 5 рисунків. Список літератури містить 63 джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

1.1 Теоретичні основи становлення та розвиток фермерських господарств

Відповідно до ст. 1 Закону України від 19.06.2003 № 973 «Про фермерське господарство» [46] фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону. Фермерське господарство може бути створене одним громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї, відповідно до закону. Фермерське господарство підлягає державній реєстрації як юридична особа або фізична особа – підприємець. Питання приватизації земель для ведення фермерського господарства регулюються нормами Земельного кодексу України [21]. Згідно зі статтями 31–32 Кодексу землі фермерського господарства можуть складатися з земельних ділянок, що належать їм на правах приватної власності (фермерського господарства як юридичної особи; громадян як членів фермерського господарства), або використовуються на умовах оренди. Громадяни - члени фермерського господарства мають право на одержання безоплатно у власність із земель державної і комунальної власності земельних ділянок у розмірі земельної частки (паю). Якщо раніше вони не набули права на земельну частку (пай)), то вони можуть отримати безоплатно у приватну власність надані їм у користування земельні ділянки у розмірі 1/3 земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради.

Фермерські господарства України розвиваються за своїми законами, а скоріше – за відсутності чітких орієнтирів щодо перспектив свого розвитку.

А оскільки в розвинених країнах світу великі фермерські господарства чи такі, які знаходяться в системі агробізнесу, є ефективними, а власники дрібних отримують додаткові доходи за межами своїх ферм, то проблеми мають середні за розмірами підприємства. Тому, наприклад, у США спостерігається відносно зростання кількості дуже великих і дрібних ферм, порівняно з кількістю середніх [1]. А в нас сфер зайнятості на селі немає, а тому мають бути зовсім інші підходи до стратегіям розвитку фермерських господарств – підтримуємо чи мовчки спостерігаємо їх падінням, поглинанням холдингами тощо.

Сільське господарство за всі перші 10 років реформування отримувало здебільшого збитки. Незначний прибуток, якби вона вся була спрямовано на закупівлю техніки для фермерських господарств, не дозволило б її закупити 20% від тієї кількості, що з'явилася в цей час у фермерських господарствах. На початку реформування аграрного сектору економіки лише на середньооблікову чисельність працівників сільського господарства (4881 тис.)чол.) без урахування ще 2 млн. осіб, які мають право на отримання майнового паю, припадало по 0,1 тракторів, 0,02 – зернових комбайнів та 1,27 – корів. Кількість тракторів, що зараз припадає на одне фермерське господарство з 1997 – 2011 рр., рік у рік зростало і в останній рік почала становити 0,78 трактора

Тобто, як мінімум, п'ята частина господарств не має жодного трактора, а решта – по одному трактору. Але оскільки окремі групи господарств мають по 2 – 5 тракторів, то питома вага господарств без наявності техніки є ще більшою. У фермерських господарствах станом на 01.01.1997 р., як зазначав Ю.Д. Білик, лише 44% мали трактори, 13 – вантажні автомобілі та 3,7% – зернові комбайни [2].

Щодо капітальних вкладень на придбання техніки чи землі, то власники дрібних земельних часток (паїв) і навіть власники значно великих наділів - земель фермерського фонду не могли їх зробити через низьких доходів

населення сільській місцевості. Наприклад, середньомісячна вести у вигляді 275 – 313 крб. протягом 1995 – 2000 років. також немогла забезпечити закупівлю техніки вартістю 392 187 – 1960 935 гр. за одиницю. Більше того, головним джерелом доходів у багатьох селян землевласників, особливо на сході України, є пенсія, а дві третини власників земельних паїв в Україні – це люди віком від 50 років, серед них пенсіонери становлять понад 44% [3, с. 44]. Зрозуміло, що вони не претендують створення фермерських господарств. З іншого боку, вітчизняна промисловість 1990 р. виробила 106,2 тис. тракторів, то 1995 р. – всього 10,4 тис. шт., 1998 р. – 5,4, а 2000 – 2010 рр. - не більше 4 тис. штук щороку.

Створення фермерських господарств як основний захід аграрної реформи сталося. Тому зараз завданням держави є підтримка цього напряму підприємництва на селі, а завдання науки – дослідити напрями можливого їх ефективного функціонування та визначити перспективи їхнього розвитку. Одна справа - отримати техніку в ситуації глибокої кризи, що виникла за відсутності науково обґрунтованого вектора реформування внаслідок чого майже все сільськогосподарські підприємства стали банкрутами Для потужного сектору економіки, яким було сільське господарство України, основним фактором ефективного його функціонування було розширення ринків збуту сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки. В Україні ж було прийнято протилежний напрямок розвитку – відмова, а то й заборона переміщення сільськогосподарської продукції не лише за межі країни, а й між її областями. Безумовно, що за відсутності ринків збуту великотоварні сільськогосподарські підприємства стали боржниками перед державою та комерційними структурами. За борги, що виникли в штучно створеному неконкурентному середовищі, такі підприємства їх погашали основними коштами, які оцінювали за символічними цінам.

Якщо у розвинених країнах, де функціонують дрібні фермерські господарства, більше 50% їх власників працюють і отримують основну частину своїх доходів в інших галузях, то в Україні за видами діяльності згідно зі статистичними даними лише 0,3% фермерів додатково зайняті на підприємствах

з переробки сільськогосподарської продукції (включаючи виробництво комбікормів) та найбільше (5,6%) – на підприємствах з надання сільськогосподарських послуг, включаючи ремонт сільськогосподарської техніки. Тобто проблеми, що стосуються доходів у сільській місцевості, що не вирішуються через відсутність сфер зайнятості.

Тоді як, наприклад, у 20-х роках минулого століття у багатьох селах були додаткові сфери зайнятості. Так, у селі Бурцева Волоколамського повіту Московської губернії 1922 р. функціонували: маслоробний завод; машинне товариство з обслуговування молотилок, снопов'язалок, інших складних машин; контрольна спілка – суспільство з надання допомоги селянам у веденні тваринництва та інших господарських справах; кооперативний млин; електростанція і т.д. У типовому для того часу селянське господарство один працівник до 110 днів (40% робочого часу) був зайнятий на відхожих промислах: фабричному, ткацькому, бондарному, ковальському, маслоробному і т.д. [4].

Аналіз показників сукупних доходів фермерських господарств США, а також загалом економіки показує, що у структурі доходів фермерів значна їх частина – доходи від нефермерської діяльності. Як зазначає С.Бланк [5], пошук доходів поза фермерським сектором є для фермерських сімей вимушеним заходом, оскільки діяльність у сільському господарстві не всім забезпечує гідний рівень добробуту [6].

Великі надії, що покладалися на постійне зростання фермерських господарств, не виправдовуються.

Як показує аналіз, посівні площі озимої пшениці, ячменю, кукурудзи на зерно та насіння соняшнику за останні 12 років зросли незначно. На цей час посівні площі основних сільськогосподарських культур не досягли прогнозованих рівнів. І суцільної фермеризації не сталося, як прогнозували багато вчених України за умови, що навіть останніми роками існує впевненість, що фермерські господарства з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь та на середньорічного працівника отримують більше прибутку та валового прибутку, ніж сільськогосподарські підприємства [7]. Що стоїть за цими

перевагами фермерських господарств – недосконалість звітності, надмірні трудові зусилля фермерів, останні зусилля з максимізації віддачі накопиченої (не відтвореної в процесі виробництва) при приватизації техніки тощо?

Ще гірша ситуація з розвитком тваринництва у фермерських господарствах.

Не відбувся тут бажаний реформаторами розвиток галузей тваринництва. Щоправда, скільки буде 110 тис. фермерських господарств. Площа пшениці та ячменю, тис. га Площа кукурудзи та насіння соняшнику, тис. га Пшениця озима Ячмінь Кукурудза на зерно Насіння соняшника утримувати худоби та птиці та скільки виробляти молока та м'яса не згадується в жодній національній (цільовій) програмі на 2005, 2010, 2015 та 2020 роки. Згадується лише у проекті Галузевої програми розвитку молочного скотарства України до 2015 р. за пріоритетністю розвитку технологічно оснащених малих ферм із виробництва молока (не менше 15 корів) та заборони прийому молока-сировини з ферм з нижчою концентрацією корів [8]. А скільки таких ферм та скільки їх скоротиться через відсутність коштів її розширити та оснастити обладнанням для утримання 15 корів? Мабуть, розвиток тваринництва у фермерських господарствах зовсім відсутня.

Як показує аналіз, поголів'я молодняку великої рогатої худоби за 2010 – 2021 рр. мало тенденцію для його скорочення. При існуючих темпи зростання у фермерських господарствах ($P = 0,219 t - 402,12$) поголів'я корів досягнення 45 тис. голів у 2041 році. І це за умови, що ринкова середовище для цих невеликих за розмірами підприємств не погіршиться. Після поділу земель виникло два шляхи розпорядження ними. Перший – «вилучити їх у натурі, відмежувати на місцевості, приєднавши до особистого підсобного.

Поголів'я молодняку великої рогатої худоби. Поголів'я корів. Поголів'я молодняку великого рогатої худоби, тис. Гол. Поголів'я корів, тис. гол. господарству, або заснувати фермерське господарство та самостійно чи сім'єю господарювати на своїй землі. Другий – передати в оренду іншим фізичним або юридичним особам для господарського використання за орендну плату» [12].

Незважаючи на всі негаразди фермерські господарства у 2011 р. досягли кращих результатів своєї економічної діяльності практично у всіх галузях, ніж сільськогосподарські підприємства.

Таблиця 1.1 – Ефективність діяльності фермерських господарств та сільськогосподарських підприємств України, 2021 р.

Показники	Фермерські господарства, організовані на основі			Сільськогосподарські підприємства (без фермерських)	Сільськогосподарські підприємства
	землі КСП	резервних земель та паїв	всього		
Кількість підприємств	846	32428	33274	8692	9538
Виручка від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг, млн. грн	26,3	28,3	54,5	381,6	408,3
в т.ч. сільськогосподарської продукції	25,8	27,5	53,3	368,6	394,9
Прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг, млн. руб.	7,1	6,3	13,3	78,4	85,5
в т.ч. сільськогосподарської продукції	7,1	6,3	13,4	77,3	84,3
Рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності, %	37,4	28,4	32,6	25,9	26,5
в т.ч. рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва	37,5	29,7	33,4	26,5	27,2

Загалом рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва фермерських господарствах у 2021 р. був вищим на 6,9 % пункти порівняно з сільськогосподарськими підприємствами (без фермерських господарств). Досягнутий результат ще не є гарантією подальшого успішного розвитку. Його необхідно підтримувати з боку держави та стабілізувати. Однак ясності щодо

державної турботи про фермерське господарстві не проявляється. Так, у проекті Стратегії розвитку аграрної політики аграрного сектора економіки (на період до 2022 р.) одним з орієнтирів її реалізації є охоплення сільськогосподарськими кооперативами понад 80% господарств населення та інших малих форм господарювання [10]. Про фермерські господарства та їх напрямки розвитку не згадується. Одночасно одним із пріоритетних напрямів досягнення стратегічних цілей є підтримка конкурентоспроможності малих форм господарювання та їх участі у організованому ринку шляхом: 1) стимулювання розвитку сільськогосподарської виробничої та обслуговуючої кооперації в певних галузях; 2) сприяння формуванню кооперативних каналів збуту сільськогосподарської продукції; 3) орієнтації державної підтримки процесів об'єднання середніх та малих господарюючих суб'єктів у сільському господарстві тощо.

1.2 Основні поняття, види фермерських господарів

Фермерське господарство – індивідуальне сільськогосподарське підприємство, що ведеться на власній або орендованій землі та пов'язане, як правило, із поселенням хуторського типу. У сучасних умовах багато фермерських господарств включені в систему міжгалузевих зв'язків, що організуються промисловими підприємствами та кооперативами на основі вертикальної інтеграції.

Фермер – підприємець, який орендує або володіє землею, якою він господарює.

Селянське (фермерське) господарство – це об'єднання громадян, які спільно володіють майном та здійснюють виробничу чи іншу господарську діяльність. Після державної реєстрації селянсько-фермерського господарства, його Глава є індивідуальним підприємцем – фермером. Майно фермерського господарства належить його членам на праві сумісної власності.

Селянське господарство в основному спирається на працю членів своєї сім'ї, а фермерське господарство використовує і найману працю.

Види фермерських господарств. Фермерські господарства насамперед розрізняють за тією сільськогосподарською галузю, де вони спеціалізуються. Усього існують дві великі галузі, у яких виділяють вже більше вузькі спеціалізації (рис. 1.1).

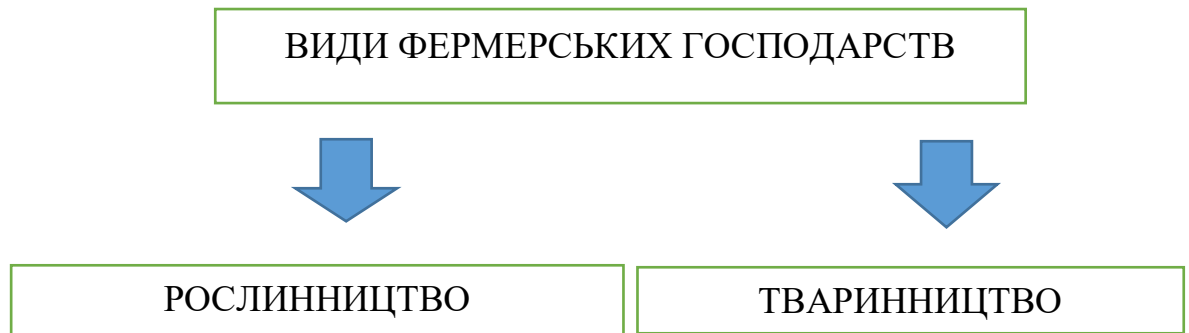

Рисунок 1.1 – Види фермерських господарств

Тваринництво можна поділити на такі види, представлені на рисунку 1.2.

Рисунок 1.2 – Види тваринництва

До рослинницьких видів фермерської діяльності відносять представлені на рисунку 1.3.

Рисунок 1.3 – Види рослинництва

Сучасний агропромисловий комплекс виступає основною складовою перехідної економіки, виробляючи життєво необхідну суспільству продукцію. В аграрному секторі сьогодні діють всі форми виробництва, що історично виникли: великий, середній та малий бізнес, які доповнюють один одного, займаючи певну ринкову нішу і вносячи величезний внесок у задоволення потреб суспільства у продуктах харчування, а також виробництво сільськогосподарської сировини для інших галузей.

Малий бізнес у сучасному агропромисловому комплексі займає особливе місце, поєднуючи різноманітні форми господарювання та забезпечуючи тенденції подальшого формування ринкової економіки. Становлення багатокладної економіки нашої країни зумовило появу специфічних форм господарювання – фермерських господарств.

Державне втручання у ринковий механізм у сільському господарстві об'єктивно обґрунтовано. Низький рівень фермерських цін та доходів обумовлений майже повністю конкурентним характером сільськогосподарських

ринків, низька еластичність попиту на більшість сільськогосподарських продуктів та високою еластичністю попиту продовольство при низьких доходах. Фермери як суб'єкти досконалої конкуренції, намагаються підвищити свої прибутки збільшенням обсягів виробництва, що призводить до зсуву кривої пропозиції праворуч щодо кривої малоеластичного попиту продукти харчування.

Фермерам дуже складно адаптувати своє виробництво до тих, що знижуються цінам. Вони постійно стикаються з проблемою, коли різниця між собівартістю їх продукції та цінами реалізації дуже маленька через того, що ціни на засоби виробництва, що купуються ними, зростають більше більшими темпами, ніж ціни на сільськогосподарську продукцію. В силу численності, географічної розкиданості та дуже великих відмінностей в економічному становищі фермерських господарств вони практично позбавлені можливості спільних дій для обмеження пропозиції та підвищення цін. Фермери взаємодіють з кінцевим споживачем через систему продовольчого маркетингу, де домінує олігополія, обсяги виробництва та ціни швидко підлаштовуються до змін попиту споживачів, при цьому використовуються різні способи стимулювання збуту, а кінцеві ціни на продовольство у значній ступеня контролюються.

Державна підтримка фермерських господарств також необхідна зв'язку з тим, що продовольство є соціальним та стратегічним товаром. Держава має бути здатною забезпечити населення продовольством за прийнятними цінами, це необхідно для соціальної стабільності та зміцнення позицій держави у зовнішньому світі. Малий та середній агробізнес – це не тільки виробництво сільськогосподарської сировини та продовольства, але й гарант сталого соціально-економічного розвитку сільських територій.

У США переважна більшість ферм 87,4% належить до малих, проте основну частину виручки понад 90,6% (якщо вважати для порівняння та фірми з оборотом понад 100 тис. дол.) дають великі ферми. Причому 100 тис. найбільших ферм, із виручкою понад 500 тис. дол., що становлять лише 4,6% загальної кількості ферм дають більше половини (53,4%) усієї виручки і займають більше

1/2 всіх сільськогосподарських угідь США, 1,8 млн. фермерських господарств США дають лише 1/10 усієї виручки.

У проведеній звіті відділу інституційного аналізу ВІАПІ, виділені класи Дуже збігаються з класами США. Так дуже великими фермерськими господарствами вважаються господарства з виручкою понад 1 млн дол., у США від 500 тис. дол. Великими фермерськими господарствами навпаки вважаються господарства з виручкою від 100 тис. до 1 млн дол., у той час як у США від 250 до 500 тис. дол. Клас від 100 до 250 тис. дол. у США відноситься до малим (середнім) фермерським господарствам. Необхідність такого підрозділи за класами викликано незначною кількістю великих сільгосптоваровиробників.

У США кількість середніх (від 100 до 250 тис. дол.) та великих ферм складає 380 тисяч.

В Україні кількість великих і середніх сільгосптоваровиробників, виручкою понад 100 тис. дол. (3 млн руб.) складає всього 115 тис. дол. господарств. В США функціонує ще майже півмільйона малих фермерських господарств, які мають виручку понад десять тисяч доларів майже вдесятеро менше ніж у США.

Заходи економічної політики мають бути спрямовані на стимулювання процесу переходу від підсобних господарств до товарним. Для кращого порівняння нами складено таблицю 1.1, де поділ на великі та малі ферми збігаються з прийнятою у США класифікацією.

Таблиця 1.1 Розподіл ферм США на кшталт ферм

Класи	Кількість ферм	Питома вага в числі ферм, %	Питома вага в виручці з обліком субсидій, %	Середня Виторг на ферму, тис. дол. США	Середня площа землі на ферму, акр
Малі ферми					
Ферми з обмеженим ресурсним потенціалом	308837	14,1	0,9	8,907	137
Ферми, де голова фермер-пенсіонер	456093	20,7	2,5	16,477	196
Резидентські ферми	801844	36,4	3,8	14,443	151
Ферми з низьким обсягом продажів (менше 100 тис. дол. США на рік)	258899	11,7	2,3	26,988	337
Ферми з об'ємом продажів сільськогосподарської продукції від 100 до 249,999 тис. долл. США за рік	100126	4,5	5,8	176,365	1040
Інші					
Великі сімейні ферми з об'ємом продажів від 250 до 499 тис. дол. США	86551	3,9	10,6	372,526	1421
Дуже великі сімейні ферми з обсягом продажів понад 500 тис. дол. США	101265	4,6	52,3	1577,389	2068
Несімейні ферми	91177	4,1	21,9	731,930	1573
Разом	2204792	100,0	100,0	138,428	418

Концентрація землі у США порівняно з Європейськими країнами вище 3,6% ферм зосереджують у користуванні 54% всіх земель, причому 63% з них – у власності. У Німеччині, де концентрація землі одна з найвищих у Європі, 9,45% найбільших ферм розміром від 100 га обробляють понад половину сільгоспугідь.

Більшість ферм США (85,4%) «дрібноземельні» (площа менша 200 га). 97% товарних ферм Росії відносяться до класу підсобних товарних ферм із виручкою від 30 до 300 тис. руб. (10 тис. дол.). В середньому на одне підсобне товарне господарство припадає менше 1 га ріллі.

Таблиця 1.2 – Класифікація ферм США за розмірами ферм

Межі групи за розміром ферми	Частка чисельності, %	Частка у землекористуванні, %	Середній розмір ферми, акр
1-9 акрів	10,6	0,12	5
10-49 акрів	28,1	1,73	26
50-69 акрів	7,1	0,97	58
70-99 акрів	8,7	1,71	82
100-139 акрів	7,9	2,20	116
140-179 акрів	6,3	2,38	157
180-219 акрів	4,0	1,87	198
220-259 акрів	3,1	1,76	238
260-499 акрів	9,6	8,23	357
500-999 акрів	6,8	11,29	696
1000-1999 акрів	4,2	13,84	1377
Более 2000 акрів	3,6	53,89	6181
Разом	100	100,00	418

1.3. Основні проблеми вітчизняного фермерського господарства на сучасному етапі розвитку

На західних фермах (США, Канада тощо) вже багато років використовуються такі технології як:

1. Автоматичні системи керування посівами на платформі GPS.

Мало в яких господарствах поля є ідеальним прямокутником. І через такі нерівності середньостатистична ферма втрачає не менше 5% насіння та дорогих мінеральних добрив, оскільки окремі ділянки поля доводиться «покривати» двічі.

Системи «VRT» на платформі GPS, дозволяють вносити насіння та добрива виключно на "пропущені" ділянки. Крім того, за допомогою систем «VRT» фермер, знаючи про особливості поля, може керувати кількістю добрив, що вносяться.

2. Трактори на «автопілоті».

3. Іригація по смартфоні. Мобільні системи стеження та управління за іригацією посівів. Замість того, щоб постійно виїжджати у поля, фермер здійснює контроль за рівнем іригації за допомогою телефону чи комп'ютера. Датчики вологості при цьому підході встановлюються на різних ділянках поля, які у реальному режимі часу передають інформацію про стан ґрунту на різних глибинах.

4. Датчики стану урожаю. Оптичні датчики дозволяють вивести процес виробництва сільгосп культур нового рівня. Замість того щоб «вручну» складати карту внесення добрив, самі рослини за допомогою датчиків повідомляють обладнання, скільки добрив необхідно внести в реальний режим часу.

5. Управління стадом по телефону. Управління відбувається за допомоги «інтелектуальних» нашійників для ВРХ, вони також дозволяють в реальному режимі часу контролювати стан кожної голови (вага, надої, здоров'я, стрес і т.д.).

6. УЗД. УЗД застосовують не тільки для перевірки стану плода в утробі тварини, але й для визначення якості м'яса. Крім того, широке застосування

знаходять ДНК-тести тварин. Це дозволяє керувати виробництвом найбільш цінних порід та покращувати якість виробленого м'яса.

7. Аналізатори корму. Корми становлять близько 70% вартості виробництві молока та м'яса. Саме тому майже на всіх тваринницьких фермах застосовуються аналізатори корму, які дозволяють практично за лічені хвилини визначити якість кормосуміші та розрахувати найбільш оптимальні раціони. WiFi з аналізатора корму інформація передається на навантажувачі, ковші яких оснащені ваговими стрижнями. Оператору залишається лише здійснювати завантаження компонентів у змішувач-кормороздавальник відповідно до одержуваними даними.

В Україні ці технології тільки починають вводитися і вважаються інноваційними.

Іноді руйнування фермерських господарств відбувається через непрофесійного менеджменту. Тим часом починають діяти ринкові механізми та у селі. Насамперед, починає працювати конкуренція. Вже є усталені на ринку фермери, які здатні конкурувати між собою. Всупереч прогнозам про те, що такі державні форми господарств як колгоспи та радгоспи, відійдуть у минуле, державні освіти продовжують працювати і часто в деяких місцях, за наявності хорошого керівника господарства, державні підприємства розвиваються краще за приватні фермерські господарства, що знаходяться на тій самій території.

Якщо розглядати фермерське господарство по галузях, то найбільше динамічно сьогодні розвивається рослинництво, оскільки воно не вимагає таких додаткових засобів, як загони для худоби, пасовища, корми на зиму і т.д. Але внаслідок того, що місця на ринку рослинництва практично всі зайняті, відбувається перехід капіталу в тваринницьку сферу виробництва. Вона, звичайно, вимагає великих витрат і менш повільно окупується, на відміну рослинництва, але ці дві гілки сільськогосподарського виробництва що неспроможні працювати друг без друга.

Тим не менш, незважаючи на поступовий розвиток фермерства, у галузі досить багато проблем, основними з яких є:

- високі ціни на пальне;
- проблема припливу капіталу в галузі. Високі процентні ставки, відсутність субсидій, недостатня привабливість галузі для інвестицій;
- високі мита на сільськогосподарську техніку;
- взаємини з торгівлею. Великі торговельні мережі розширюють експансію у регіони. Після їхнього вкорінення місцеві жителі повною мірою відчують владу таких монополістів. Це вже не посередники, не об'єкти інфраструктури, що доводить товар до споживача. Вони можуть намагатися впливати на співвідношення та розміщення продуктивних сил у регіоні. Важель у будь-якого монополіста в торгівлі продовольством і ідеальний, спрацьовує протягом одного-двох днів. Припинили постачання товарів – і місцеві жителі опиняються майже у безвихідному становищі. Такі монополії виключно небезпечні для дрібного та середнього фермерства.
- соціальні проблеми сільських мешканців: відсутність житла на селі, погані соціальні умови для селян. Господарями на селі стали великі корпорації, які не зацікавлені у процвітанні села. Сьогодні у селі панує одна корпорація, завтра інша.
- недосконалість земельної політики.

Звичайно, фермерство і сільське господарство зараз перебувають у значно кращому положенні, ніж на початку 90-х.

Для ефективного функціонування сільського господарства необхідно здійснювати заходи щодо створення загальних умов функціонування сільського господарства, в тому числі підтримки ґрунтової родючості, розроблення технічних регламентів, що визначають вимоги до основних та оборотних засобів сільськогосподарського виробництва та готової продукції, створення єдиної системи інформаційного забезпечення агропромислового комплексу, забезпечення галузі кваліфікованими кадрами та проведення наукових досліджень з пріоритетних напрямів галузі сільського господарства.

РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

2.1 Організаційно – економічна характеристика підприємства

Досліджуване підприємство ФГ «НОВОСИНЯВСЬКЕ» займається переробкою та оптовою торгівлею зерном. На підприємстві працює 58 найманих осіб, в тому числі заступник – економіст і бухгалтер, агент з постачання, агент зі збуту, механік, агроном, трактористи.

ФГ «Новосинявське» займається вирощуванням сільськогосподарських культур. Основний прибуток має від реалізації зернових культур, насамперед пшениці твердих сортів, ячменю та в незначній мірі кукурудзи.

ФГ «Новосинявське» обробляє землю взятую в оренду від частини власників земельних паїв, віддаючи за це 10% продукції підприємства в натуральному вигляді. У власності ФГ «Новосинявське» перебуває земельна ділянка площею 10000 м², на якій побудовані ангари для с/г техніки, побутові та складські приміщення.

Розглянемо ефективність діяльності досліджуваного підприємства, для цього скористаємося даними табл. 2.1

Таблиця 2.1 – Динаміка фінансових показників ФМ «Новосинявське»

Показник	2019	2020	2021	Абсолютне відхилення, (+,-)		Відносне відхилення, %	
				2019–2020	2020–2021	2019–2020	2020–2021
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	23840,1	26600,2	30147,6	2760,1	3547,4	11,6	13,3
Валовий прибуток	16362,8	17235,6	19458,7	872,85	2223,1	5,3	12,9
Операційні доходи	2846,9	2776,6	2947,3	-70,3	170,7	-2,5	6,1
Доход від участі в капіталі	0	0,3	1,4	0,3	1,1	0,0	366,7
Чистий прибуток	2123,24	2860,08	36280,1	736,84	768,02 3	34,7	26,9

Аналіз табл. 2.1 дозволяє зробити висновки про те, що протягом досліджуваного періоду ФГ «Новосинявське» успішно здійснює діяльність. Про це свідчить той факт, що у 2019–2021рр. зростають всі дохідні показники. Так, дохід від реалізації товарів, робіт та послуг у 2020 р. зріс відносно 2019 р. на 11,6%. У 2021р. зростання відносно показника 2020р. відбулося на 13,3%. Валовий прибуток підприємства зростав дещо повільніше. Так, у 2020р. відносно 2019 р. зростання становило 5,3%. А у 2021р. відносно 2020р. – 12,9%. Іншу динаміку показав такий показник як операційні доходи. У 2020 р. показник зменшився відносно показника 2019 р. на 2,5%, а у 2021р. відносно 2020 р. зріс на 6,6% і став дещо більшим за показник 2019 р. Дохід від участі в капіталі підприємство отримало вперше у 2020 р. У 2021 р. відносно показника 2020 р. показник зріс в 3,6 раза. Величина чистого прибутку підприємства у 2020 р. збільшилась відносно 2019 р. на 34,7%. Зростання показника у 2021р. відносно 2020р. склало 26,9%, що свідчить про ефективну роботу підприємства.

Розглянемо структуру доходів досліджуваного підприємства, для цього скористаємося показниками табл. 2.2, побудованій на основі табл. 2.1

Таблиця 2.2 – Динаміка структури доходів ФГ «Новосинявське» у 2019–2021 рр.

Показник	2019	2020	2021	Абсолютне відхилення, (+,-)		Відносне відхилення, %	
				2019–2020	2020–2021	2019–2020	2020–2021
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	100	100	100	0	0,0	0,0	0,0
Операційні доходи	11,9	11,6	12,4	-0,3	-0,7	-2,5	6,1
Чистий прибуток	8,9	12,0	15,2	3,2	3,2	34,7	26,9

Удельна вага операційних доходів у структурі прибутків підприємства ФГ «Новосинявське» коливається в межах 12% і мало змінювалося протягом досліджуваного періоду. У той же час, питома вага чистого прибутку має стійку

тенденцію до зростання. Так, у 2019р. питома вага чистого прибутку склав 8,9% від величини доходу від реалізації, у 2020 р. зросла відносно 2019 р. на 34,7% і склала 12%, а у 2021 р. показник зріс щодо 2020 р. на 26% і досяг 15% від величини доходу від реалізації. Це, безперечно, позитивна тенденція, яка свідчить про ефективність управління ресурсами підприємства ФМ «Новосинявське».

Питома вага операційних доходів в структурі прибутків підприємства ФГ «Новосинявське» коливається в межах 12% і мало змінювалась протягом досліджуваного періоду. В той же час, питома вага чистого прибутку має стійку тенденцію до зростання. Так, у 2019 р. питома вага чистого прибутку склала 8,9% від величини доходу від реалізації, у 2020 р. зросла відносно 2019 р. на 34,7% і склала 12%, а у 2021 р. показник зріс відносно 2020 р. на 26% і досяг 15% від величини доходу від реалізації. Це, безумовно, позитивна тенденція, яка свідчить про ефективність управління ресурсами підприємства ФГ «Новосинявське».

За допомогою табл. 2.3 розглянемо витрати, які здійснювалися досліджуваним підприємством протягом 2019–2021 рр.

Таблиця 2.3 – Динаміка витрат ФГ «Новосинявське»

Показник	2019	2020	2021	Абсолютне відхилення, (+,-)		Відносне відхилення, %	
				2019–2020	2020–2021	2019–2020	2020–2021
Податок на додану вартість	3973,4	4433,4	5024,6	460,0	591,2	11,6	13,3
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	16362,8	17235,6	19458,7	872,8	2223,1	5,3	12,9
Адміністративні витрати	790,6	878,9	907,2	88,3	28,3	11,2	3,2
Витрати на збут	9,4	41,0	56,0	31,6	15,0	336,2	36,6
Інші операційні витрати	2533,1	2688,2	2458,6	155,1	229,6	6,1	-8,5
Витрати від участі в капіталі	18,1	15,6	17,1	-2,5	5 1,5	-13,8	9,6
Сумарні витрати	23687,3	25292,7	27922,2	1605,4	2629,5	6,8	10,4

В структурі витрат досліджуваного підприємства спостерігаються такі зміни: величина сплаченого податку на додану вартість змінювалась пропорційно зростанню доходу від реалізації. Собівартість продукції у 2020 р. виросла відносно 2019 р. на 5,3%, у 2020 р. відносно показників 2019 р. зростання становило 12,9%.

Адміністративні витрати зросли у 2020 р. відносно 2019 р. на 11,2%, а у 2018 р. відносно 2020 р. ще на 3,2%. У 2020 р. різко (в 3,3 рази) відносно 2019 р. зросли витрати підприємства на збут. У 2021 р. відносно 2020р. зростання цього показника склало 36,6%. Таке зростання витрат на збут викликане спробою підприємства реалізувати вироблену продукцію самотужки через Вінницьку товарну біржу, але відсутність досвіду призвело до значних втрат на реалізації. У 2021 р. практика реалізації продукції була більш вдалою і зростання цієї статті витрат зменшилось у 10 разів.

Інші операційні витрати підприємства зросли у 2020 р. відносно 2019 р. на 6,1%. А у 2021. зменшились відносно 2020 р. на 8,5%. Втрати від участі в 16 капіталі зменшились у 2020 р. відносно 2019 р. на 13,8%, а у 2021 р. зросли відносно показника 2020 р. на 9,6%. Сумарні витрати підприємства в досліджуваній період зростали. У 2020 р. відносно 2019 р. зростання становило 6,8%, а у 2021 р. відносно 2020 р. – 10,4%.

2.2 Виробнича структура підприємства

Матеріально-технічну базу сільського господарства ФГ «Новосинявське», насамперед, складають засоби та предмети праці, що функціонують у всіх галузях сільського господарства. До них відносяться земля, трактори та сільськогосподарські машини, запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали, насіння та посадковий матеріал, мінеральні добрива, паливно-мастильні матеріали та ін.

Істотне значення має використання різних джерел придбання матеріально-технічних ресурсів. Як основні джерела фінансування на ФГ «Новосинявське» використовуються наступні: прибуток від реалізації продукції; прибуток;

амортизаційні відрахування; кошти бюджетного фінансування, одержувані на поворотній та безповоротній основі. Основна проблема полягає в правильності та ефективності використання одержуваних субвенцій та дотацій.

У процесі споживання ресурсів у виробництві підприємства відбувається їх трансформація у матеріальні витрати, тому рівень їх витрати визначається через показники, обчислені виходячи із суми матеріальних витрат. Для оцінки ефективності матеріальних ресурсів використовується система узагальнюючих та приватних показників. Застосування узагальнюючих показників у аналізі дозволяє отримати загальне уявлення про рівень ефективності використання матеріальних ресурсів та резерви його підвищення.

Забезпеченість підприємства трудовими ресурсами характеризуються їх складом та структурою, та визначається трудовими ресурсами визначають шляхом порівняння фактичної чисельності працівників за категоріями з планової потреби на рік. До внутрішніх факторів виробничої системи відносяться:

- спеціалізація господарства та його підрозділів;
- розміри виробництва та його концентрація;
- технічна оснащеність виробництва та управлінської праці;
- технології виробництва, переробки;
- забезпеченість кадрами та рівень їх кваліфікації;
- наявність транспорту;
- природні та економічні умови.

До складу підприємства входить:

- цегляна будівля;
- підсобні приміщення;
- офіс підприємства (2-поверхове, цегляне);
- Гараж (9 боксів);
- резервуар ПММ;
- автовагова;
- зерносушарка;
- 2 склади для зберігання зерна (цегляний, блоковий);

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

3.1 Пропозиції щодо вдосконалення діяльності в галузі інформаційних технологій підприємства

В результаті дослідження було виявлено відсутність у ФГ «Новосинявське» єдиної інформаційної системи, проте вона є однією з найважливіших економічних категорій, яка характеризує основні виробничі відносини усередині підприємства.

Раціональна інформаційна система господарювання є основним компонентом організаційно-економічного плану будь-якого підприємства.

Встановлення спеціального програмного забезпечення допоможе скоротити робочий час співробітників та підвищити продуктивність праці.

Наявність у компанії єдиної, злагодженої інформаційної системи дозволяє:

- виключити збитки від фінансово-господарської діяльності та факти зловживань, злочинства та шахрайства;
- звести до мінімуму фінансові, податкові та інші ризики, які можуть суттєво вплинути на звітність підприємства;
- уникнути нераціональних та неефективних дій та прийнятих рішень з боку співробітників та посадових осіб компанії;
- протистояти внутрішньокорпоративної корупції щодо замаху її на майно організації.

Наявність електронної бази даних могла б вирішити низку проблем з обробкою документації, скоротити час обробки та обміну інформацією між підрозділами ФГ «Новосинявське».

На ринку існує безліч як платних, так і безкоштовних програмні продукти для фермерів. Розглянемо основні їх.

Таблиця 3.1 – Порівняння основних програмних продуктів

№	Назва	Характеристика	Ціна	Переваги	Недоліки
1	«Exact Farming»	Онлайн-сервіс для Ефективного управління агробізнесом, котрий дозволяє контролювати поточну ситуацію на кожному вашому полі, планувати операції та витрати майбутніх періодів, керуючи економікою та врожайністю полів.	Безкоштовн.	Он-лайн ресурс, безкоштовний. Електронна карта полів, інструменти роботи з полем, управління ресурсами, технологічні карти, управління економікою, розумні повідомлення.	Уявляє собою рішення тільки для агробізнесу, ні можливості об'єднати з програмою для тваринництва та бухгалтерії.
2	«Панорама»	ГІС «Панорама» АГРО призначена для комплексної автоматизації управління сільськогосподарським підприємством у галузі ристіння і забезпечує вирішення двох взаємопов'язаних завдань: управління аграрними технологіями та моніторинг рухомих технічних засобів компанії на основі GPS з навігацією	15 000 – 25 000 рабоче місце	ведення нормативно-довідкової інформації; ведення паспортів полів із прив'язкою до року врожаю; загальні відомості про земельні угіддя; параметри поля; відомості про сівозміну; механічний склад ґрунту; агрохімічний склад ґрунтів; відомості про фітосанітарний стан; прив'язка до карти земельних угідь; прив'язка до карти інфраструктури підприємства	За своїм функціоналом нічим не відрізняється від попередньої безкоштовної програми

Продовження таблиці 3.1

3	Програма обліку великої рогатої худоби (ферма+1ф+5.0)	Програма призначена для обліку поголів'я великої рогатої худоби. Облікові картки використовують графічне уявлення щодо динаміки ваги та молочності корів. Автоматичне побудова родоводів тварин. Імпортує всі дані до стандартних форматів даних Excel.	3000гр/од.	Проста взаємодія програмою 1С. Різноманітні форми звітів. Звіти у текстовому вигляді.	Програма тільки для обліку великої рогатої худоби, для інших видів або рослинництва, підбору кормів використовувати не можна доведеться купувати додатково.
4	Комп'ютерні програми для сільського господарства «КОРАЛ»	Програми автоматизують ряд типових завдань у різних галузях тваринництва та рослинництва	Розраховується індивідуально кожен модуль та робоче місце оплачується окремо	Розрахунок та аналіз раціонів, оптимізація складів комбикормів та преміксів; планування, ведення та аналіз кормової бази сільськогосподарського підприємства; управління змістом тварин на фермі, молочнотоварної ферми; діагностика хвороб, свиней, птахів, рекомендації по боротьбі з хворобами; діагностика шкідників та хвороб сільськогосподарських культур, рекомендації по боротьбі з хворобами та шкідниками	Кожен модуль та робоче місце докуповуються окремо. Немає інтеграції з С1.

Продовження таблиці 3.1

5	ІС.рішення для сільського господарства та агрохолдингі в	Представляє набір інтегрованих модулів на платформах фірми ІС і геоінформаційних технологій, що мають широку галузеву специфіку.	10000	Детальне відображення галузевих виробничих особливостей сільськогосподарського виробництва. Організація та ведення оперативного агрономічного регламентованого обліку ой діяльності. Мобільне додаток («МАгроуправлінні Ня») для ведення бази даних польових робіт та «паспорти поля»	Являє собою фінансово-аналітичну програму.
6	«Єдина інформаційно обчислювальна система обліку племінних тварин	Програмне забезпечення «Єдина інформаційно обчислювальна система обліку племінних тварин розроблено для підвищення ефективності племінний роботи зі стадом.	Безкоштовн.	Скорочення витрат на підтримку програма безкоштовна, та відповідно служба підтримки теж, можливість доступу до інформації в протягом 24 год добу, інструменти для ефективного обліку продуктивності тварин і ведення родоводу до необмеженого про кількість поколінь, ефективні.	Програма призначена тільки для тваринництва і інструменти аналізу обробки накопиченої інформації.

На основі проведеного аналізу нами прийнято рішення розпочати використання безкоштовних програм, т.к. платні програми мають той же функціонал як і безкоштовні (а в першому випадку безкоштовний он-лайн сервіс

навіть більший), їхньою принциповою відмінністю в основному є інтеграція з бухгалтерськими програмами, але оскільки під час аналізу фінансово-господарську діяльність недоліків у роботі бухгалтерії виявлено не було, цей аспект нас поки що не цікавить. Тому що нас цікавить і агробізнес, і тваринництво доведеться встановити дві програми (одна для тваринництва, друга для рослинництва).

Існують і комплексні рішення, але вони є платними.

Розглянемо дані програми докладніше:

1. Програмне забезпечення «Єдина інформаційно-обчислювальна система обліку племінних тварин».

Ручний облік поголів'я завжди пов'язаний з рядом складнощів, таких як суттєві витрати робочого часу, проблеми систематизації інформації, незручність зберігання та непридатність для аналітичної обробки.

Все програмне забезпечення відповідає міжнародним нормам області авторських прав не порушує інтереси третьої сторони.

Програмне забезпечення «Єдина інформаційно-обчислювальна система обліку племінних тварин» розроблено підвищення ефективності племінної роботи зі стадом. В результаті впровадження даної розробки для організації зоотехнічного та племінного обліку на порядок зростає ефективність роботи підприємств сільськогосподарського профілю. Це зумовлено збільшенням швидкості обміну інформацією, підвищенням її якості та придатності для аналітичної обробки, а також значним зниженням трудовитрат, що, у свою чергу, створює передумови для підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. Організаціям, що займаються сільськогосподарською діяльністю, надається безкоштовний доступ до робочого місця оператора для введення інформації, а також до модуля зоотехнічного та племінного обліку.

В результаті використання «Єдиної інформаційно-обчислювальної системи обліку племінних тварин» отримують такі конкурентні переваги:

– скорочення витрат на підтримку;

– можливість доступу до інформації протягом 24 годин на добу з будь-якої точки світу;

– інструменти для ефективного обліку продуктивності тварин та ведення родоводу до необмеженої кількості поколінь, ефективні інструменти аналізу та обробки накопиченої інформації.

Для початку роботи з системою користувачеві пропонується ввести ідентифікаційну інформацію про тварину відповідно до її індивідуальною карткою.

Після введення ідентифікаційної інформації про тварин користувачеві стає доступним журнал їх обліку, де за допомогою фільтрів можна відсортувати необхідні групи. Фільтри запрограмовані для відбору груп за такими показниками: дата народження та/або період народження (вибуття), наявність символів в ідентифікаційному номері, в т. ч. з можливістю обліку міткам радіочастотної ідентифікації, крім того, можна легко відібрати всіх нащадків певної тварини, якщо відома будь-яка інформація, яка дозволяє його ідентифікувати.

Робота з модулем селекційної роботи дозволяє проводити аналіз часткою кровності тварин з різних пород на глибину до 6 поколінь.

Програма автоматично розраховує частки кровності на основі батьківських показників Ці дані пропонуються як розрахункові селекціонеру, що здійснює аналіз родоводу.

Далі селекціонер повинен ухвалити рішення або затвердити розрахункові дані, які надані системою, або відкоригувати їх відповідно до своїх переконань.

Селекціонер може переконатися у правильності розрахунку даних, переглядаючи аналіз кровності на глибину 6 поколінь, ця інформація міститься в області праворуч. Для того щоб прийняти дані, які розрахувала система, достатньо натиснути кнопку «Додати все». Після цього дані про породність потраплять у верхню таблицю «Редагована таблиця породності» та будуть занесені до бази даних.

Ця система доступна цілодобово в Інтернеті за адресою: <http://iss.cloudinfosys.ua/pd>.

Для отримання доступу до системи необхідно надіслати заповнену анкету-запит на надання логіну та пароллю на адресу електронної пошти innovate@sniizhk.ua.

Анкету можна завантажити за посиланням, наведеним нижче: https://s3-euwest-1.amazonaws.com/sniizhk/anketaSel/company_reg_info.doc.

Таким чином, для невеликих господарств, які займаються розведенням сільськогосподарських тварин, не вигідно закуповувати дороге програмне забезпечення, здійснювати його постійну підтримку та проводити навчання співробітників. Набагато ефективніше орендувати програмне забезпечення за моделлю SaaS та апаратну платформу за моделлю PaaS.

Застосування даних підходів до обробки інформації у сільському господарстві дозволяє досягати високих економічних показників за рахунок значного скорочення витрат на підтримку IT-інфраструктури. Дана технологія стає все більш актуальною з поступовим збільшенням частки тварин у фермерських господарствах.

2. Програма управління фермерським господарством.

Sasagro – це безкоштовний онлайн-сервіс для ефективного управління агробізнесом, який дозволяє контролювати поточну ситуацію на кожному вашому полі, планувати операції та витрати майбутніх періодів, керуючи економікою та врожайністю полів¹⁶.

Усі інструменти в одному сервісі:

1. Електронна карта полів.

Тут додана до звичної карти можливість підключати шари з додатковою інформацією про поле.

Необхідно відзначити ваші поля на карті, використовуючи актуальні супутникові знімки або завантаживши у сервіс KML-файли (рис. 3.1).

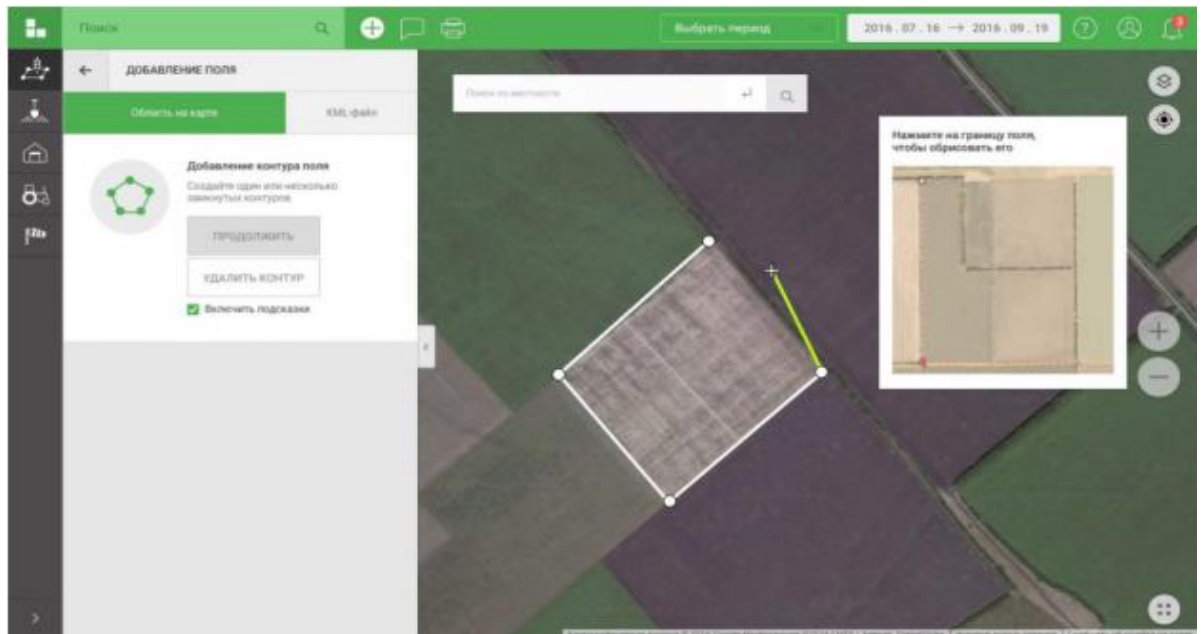

Рисунок 3.1 – Електронна карта полів

Також існує можливість введення полів за допомогою програми обмір поля обходом. Визначити контури та площу кожного з полів, можна просто обійшовши або об'їхавши їх по периметру, використовуючи програму ExactFarming та смартфон з підтримкою GPS. Дані відразу потрапляють у сервіс та зберігаються там. Після цього у сервісі буде електронна карта всі необхідні поля і параметри кожного поля для найточнішого планування витрати ресурсів.

2. Работа з полем.

Даний сервіс надає можливість об'єднати все необхідні дані про кожне поле на панелі керування. Вся інформація - від прогнозу погоди до виконаних робіт та сівозміни - доступна в одному вікні. Простий інтерфейс для роботи полегшує виконання рутинних операцій та допомагає наочно та швидко оцінити ситуацію на полях (рис. 3.2).

Рисунок 3.2 – Робота з полем

У цьому розділі наведено:

– актуальні дані про погоду на полях ;

Інформація про середньодобову температуру, суму активних температур, накопичених опадів та прогноз погоди на поточний сезон та історія погоди за 10 років.

– облік та контроль ходу робіт на полі;

Фактично виконані роботи з поля, моніторинг техніки та стан складу, календар операцій та зайнятість робітників.

– індекс вегетації (NDVI)

NDVI – це потужний та сучасний інструмент для аналізу рослинності. Наочні діаграми та історія вегетації допоможуть контролювати весь процес зростання та розвитку ваших культур.

– нотатки на полях, щоб не забути про важливе.

Можливість додавати нотатки, щоб не забути про важливе. До коментарям, можна прикріпити фотографії та зберегти їх. Нотатки можна вносити під час обходу полів, враховуючи зауваження агронома або консультанта про стан посівів.

– сівообіг за всі роки;

Інформація про культуру та сорти, дати сівби та збирання, заплановану та фактичної врожайності, зручно зібрана в одному місці, допоможе планувати та вибирати правильні культури для посіву в майбутньому.

– стан ґрунту;

При встановленні датчиків у ґрунті дані про характеристики ґрунту - опадах, вологості та температурі - потраплятимуть з датчиків у програму, завдяки інтеграції систем моніторингу ґрунту з Sasagro.

– карта неоднорідності;

Багатоспектральна супутникова зйомка дозволяє розрізнити неоднорідність розвитку культури в межах одного поля. На основі даних про індекс вегетації та наочних карт вегетації з'являється можливість ефективно планувати сільськогосподарські роботи та ресурси на конкретних ділянках поля та оптимізувати витрати в цілому.

3. Управління ресурсами

Облік усіх польових робіт та задіяних ресурсів. Детальна інформація з історії робіт у полі, що використовується техніці, залученим робітником та станом складу. Фіксуйте роботи в сервісі, розподіляйте та плануйте ресурси, ведіть прозорий облік витрат. Вся інформація під рукою та доступна для аналізу.

Роботи.

Повна історія польових робіт, календарний план та зручні інструменти створення технологічних карток.

Склад.

Повна інформація про витрати та залишки. Сервіс допомагає вести облік витрати насіння, добрив, хімії. Автоматично ведеться розрахунок залишку, зберігається вся історія приходу-витрати.

Техніка.

Облік техніки та ведення карток по кожній одиниці, участь у роботах та календарний план зайнятості.

Виконавці.

Планування та облік зайнятості людських ресурсів, інформація про кожного робітнику, порівняння планової та фактичної зайнятості.

4. Технологічні карти.

Конструктор технологічних карт - це простий у використанні та гнучкий інструмент планування робіт та витрат, який допоможе розрахувати бюджет та прогнозовану прибутковість (рис. 3.3).

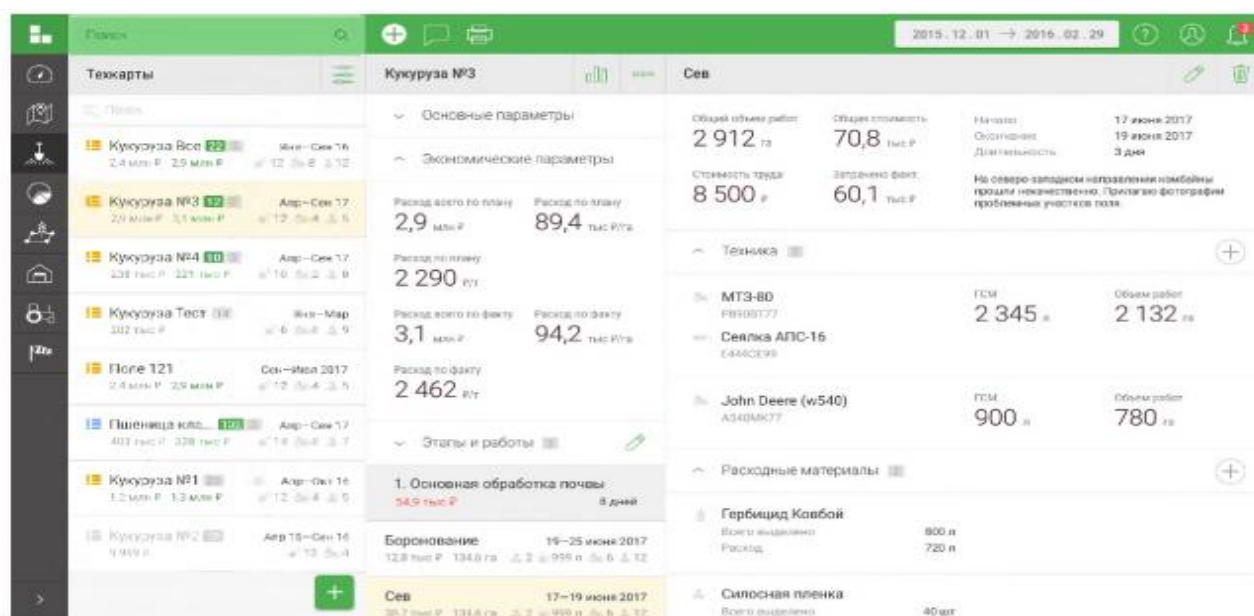

Рисунок 3.3 – Технологічні карти

Створення технологічної карти

Створіть технологічні карти по полях і культурам на сезон, використовуйте свої або експертні шаблони, застосовуйте їх для всіх полів, вносити зміни.

Список технологічних карт Здійснюйте повний контроль над експериментами: вся послідовність операцій, витрачені ресурси, що застосовуються технології зафіксовані та збережені. За підсумками експериментів сервіс допомагає провести план-фактний аналіз та вибрати найкращу технологію.

5. Розумні повідомлення.

Завдяки гнучким налаштуванням повідомлень існує можливість забезпечити повний контроль за полями. Отримувати повідомлення про роботах, що наближаються, про несприятливі погодні явища та опади, про зміну рівня

вегетації та показники температури на свій смартфон Email , SMS, Push-сповіщення.

Прогноз погоди та попередження про погрози

Завжди актуальна інформація щодо погодних умов на полі. Оперативні дані супутників та наземних метеостанцій збираються в сервіс для кожного поля і оновлюються щогодини.

Повідомлення, що налаштовуються

Можливість створювати свої власні типи повідомлень, комбінуючи різні параметри та умови, доступні в системі: роботи, вегетація, погода, час та інші.

6. Управління економікою

Аналіз основних показників роботи, щоб гнучко керувати ресурсами та планувати на майбутні періоди. Sasagro пропонує звіти з історії поля, порівняння планованих та фактичних робіт, фактичних витрат на сезон, використання техніки та робочої сили, а також звіти за складом.

3.2 Пропозиції щодо вдосконалення діяльності в галузі інновацій

Існує ще один напрямок інноваційної сфери, яка є менш витратною при впровадженні, але безсумнівно дуже ефективним – це розвиток інноваційних процесів у сфери біотехнології.

Розвиток сучасної біотехнології в агарній сфері відіграють ключову роль у реалізації значних технологічних змін у галузях агропромислового комплексу та динаміці інноваційних процесів у агропромисловому виробництві.

Впровадження у свою діяльність біотехнологій може вивести малий бізнес нового рівня виробництва. У своїй діяльності необхідно використовувати як розробки, які є загальнодоступними і загальновідомими в даний час, ті, що широко використовуються не тільки у діяльності великих компаній, а й приватниками та на особистих підсобних господарствах, і передові технології, принципово нові, ті що розроблені та запатентовані зовсім недавно, їх так само

не варто побоюватися адже перш ніж отримати патент всі розробки перевіряються неодноразово.

Яскравим прикладом таких розробок може бути боротьба з колорадським жуком, багато десятиліть цей шкідник псував життя всім аграріям від особистих підсобних господарств до великих виробництв, і ось зовсім недавно був розроблено принципово новий метод боротьби з ним – це обробка бульб перед посадкою. Спочатку він викликав масу негативних суджень, але сьогодні цей метод використовується широко і повсюдно.

Ці розробки спрямовані на підвищення продуктивності сільського господарства з допомогою застосування біологій. Вони дозволяють знизити ризик втрати або зниження врожаю через несприятливі природні умов, різних екологічних факторів, сприяють підвищенню врожайність продукції.

Також розробки якісно нових підходів та методів біотехнологій для створення нових продуктів із заданими властивостями та технологіями виробництва у сільському господарстві, можуть не тільки спростити життя аграріям, але з їх допомогою виробник може претендувати на статус світового бренду, а це додатковий іміджевий плюс для країни.

Дані розробки мають бути принципово новими та підлягати ліцензування та патентування.

Отже, що слід впроваджувати :

1. У землеробстві. Для поліпшення біотехнологічних властивостей рослин слідує використовувати мікробний потенціал сільськогосподарських земель для забезпечення конкурентоспроможної продукції:

- застосування нових високоефективних форм мікроорганізмів з поліфункціональними властивостями, що підвищують продуктивність рослин;
- впровадження високо адаптивних мікробно-рослинних систем, стійких до різноманітних подразників;
- впровадження технологій виробництва та застосування комплексу біопрепаратів, які сприяють підвищенню продуктивності рослин та стійкості до несприятливих природних умов;

– внесення високоефективних добрив та кормових добавок з відходів харчової промисловості.

2. У зрошенні. Застосування біомеліорантів широкого спектра дії, які впливають на властивості ґрунтів, запобігають осушенню земель та дозволяють стабілізувати екологічне тло на оброблюваних землях.

3. У рослинництві. Слід застосовувати ДНК технології. Не варто побоюватися генномодифікованого насіння. Сьогодні генні технології дозволяють виводити нові сорти стійкі до несприятливих умов і вже точно доведено, що такі технології не викликають різних пухлин і мутацій у людей, оскільки вони розроблені на основі рослинних генів, і не містять генів тварин чи інших білків тваринного походження.

Усі генні розробки ведуться під найсуворішим контролем, усі методи кілька разів перевіряються, проходять систему моніторингу та сертифікації сортів, проводиться відбір генотипів з цінних ознак з високою чутливістю та специфічністю для трансгену, вірусних та бактеріальних патогенів

Удосконалення існуючих клітинних технологій основних культур, в останні роки допомогла створити сорти рослин із заданими властивостями для різних областей нашої країни, так було виведено сорти винограду, черешні, нектаринів, які можуть рости і плодоносити, наприклад, де є досить суворі кліматичні умови. Ще п'ять років тому про це не варто і мріяти, подібні фрукти були тільки привізними, а сьогодні завдяки генній інженерії будь-який садівник може виростити у себе на ділянці нектарин чи скажемо черешню.

Сорти рослин, виведені подібним методом, є біологічно захищеними і поєднують високу ефективність, та є біологічно та екологічно безпечними.

4. У тваринництві. У тваринництві слід запроваджувати системи оцінки спадкових якостей племінних тварин на основі використання генетичних маркерів та ДНК-технологій, які надають можливість отримання тварин із необхідними характеристиками.

Передові технології трансгенних тварин та птиці відображають нові напрямки генної інженерії, конструкції для отримання трансгенних тварин і

птиці, та методи, що підвищують ефективність біоінженерних технологій отримання тварин із заданими властивостями.

Дані методи дуже ефективні. Створення нових типів тварин, тканин і культур клітин на основі методів клітинної інженерії, вони дозволяють створювати нові ліки, біоактивні речовини, пробіотики нового покоління, а також методи регуляції біосинтезу основних компонентів продукту тваринного походження, що забезпечує покращену продуктивність та опір сільськогосподарських тварин, і навіть підвищення біологічної цінності продуктів.

5. У ветеринарії. У ветеринарній медицині також слід застосовувати інноваційні препарати, створені за допомогою генно-інженерної конструкції, гібридів, і навіть генетично трансформованих клітинних культур. Це препарати нового покоління для діагностики, лікування та профілактики, найбільш поширених інфекційних та протозойних хвороб ссавців, птахів, риб та бджіл.

Впровадження нових видів лікарських засобів на основі сировини природного походження та мікробіологічного синтезу, що підвищують імунітет, продуктивність тварин, якість та екологічну безпеку продуктів тваринництва, дозволять вивести тваринництво на новий рівень, знизити втрати тварин через різні хвороби, а також виключити такий факт як інфікування цілих ферм, при якому вся худоба підлягає знищенню, а фермерське господарство здебільшого випадків приречено на банкрутство.

6. У зберіганні та переробці сільськогосподарської продукції В даний час широко застосовуються при зберіганні та транспортування продукції нові технології, засновані на обробці сільськогосподарської продукції спеціальними розчинами, заснованими на комбінованій біотехнології, що дозволяють зупинити процеси гниття та псування продукції різними шкідниками, пліснявою і т.д.

Дані розчини всупереч загальній думці є достатньо безпечними для людини якщо їх використовувати у зазначеній дозі та обов'язково змивати перед вживанням (всі види розчинів змиваються звичайною водою).

Виробництво з використанням нових вискоєфективних методів біоконверсії сільськогосподарської сировини, включаючи вторинну переробку сприяють інтенсифікації виробництва, знижують енергоспоживання та продовжують термін зберігання продукції. Дозволяють розширити асортимент продукції, а також підвищити споживчі властивості збалансованих легкозасвоюваних продуктів харчування та вітамінів.

ВИСНОВКИ

1. Фермерське господарство, є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону.

2. Для ефективного функціонування сільського господарства необхідно здійснювати заходи щодо створення загальних умов функціонування сільського господарства, в тому числі підтримки ґрунтової родючості, розроблення технічних регламентів, що визначають вимоги до основних та оборотних засобів сільського господарського виробництва та готової продукції, створення єдиної системи інформаційного забезпечення агропромислового комплексу, забезпечення галузі кваліфікованими кадрами та проведення наукових досліджень з пріоритетних напрямів галузі сільського господарства.

3. Основні проблеми вітчизняного фермерського господарства:

- високі ціни на пальне;
- проблема припливу капіталу в галузі. Високі процентні ставки, відсутність субсидій, недостатня привабливість галузі для інвестицій;
- високі мита на сільськогосподарську техніку;
- взаємини з торгівлею;
- соціальні проблеми сільських мешканців: відсутність житла на селі, погані соціальні умови для селян;
- недосконалість земельної політики.

4. Під час аналізу фермерського господарства були виявлені такі недоліки: відсутність інформаційної системи для підприємства; недостатнє використання інноваційних технологій. Відповідно до виявлених недоліків було сформульовано пропозиції щодо вдосконалення діяльності в області інформаційних технологій та в галузі інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверчев О. В., Аверчева Н. О. (2020) Напрями підвищення ефективності використання земельних ресурсів у фермерських господарствах. Економіка та держава. № 5. С. 15–22.
2. Алескерова Ю. В., Гурніцька С. О. (2018) Організація фінансової роботи фермерського господарства. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. Вип. 2. С. 123–127.
3. Андрійченко Л. В., Порудєєва Т. В., Шкумат В. П. (2012) Екологічний стан земель фермерських господарств Миколаївської області та шляхи його покращення. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Екологія. Т. 179, Вип. 167. С. 55–58.
4. Андрущак Є. (2012) Управління фінансовими ресурсами у процесі реструктуризації підприємств. Фінанси України. № 7. С. 30–38.
5. Бадаковський В. Ю. (2015) Проблеми залучення кредитних ресурсів вітчизняними підприємствами. Фінанси України. № 1. С. 106–112.
6. Безверхий К. В. (2012) Порядок створення і функціонування суб'єктів підприємницької діяльності - фізичних осіб-підприємців в Україні. Фінанси, облік і аудит. Вип. 19. С. 246–253.
7. Бердніков Є. (2015) Правові позиції щодо визначення кола суб'єктів (осіб), що мають право на приватизацію земель для ведення фермерського господарства, та кола об'єктів (земельних ділянок), що підлягають такій приватизації. Землевпорядний вісник. № 4. С. 26–29.
8. Борисовський Д. В. (2014) Ефективність державної фінансової підтримки фермерських господарств. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. Вип. 149. С. 105–113.
9. Братчиков В. (2013) Держзембанк – фінансова опора дрібних фермерських господарств. Финансовые услуги. № 5-6. С. 14–15.

10. Бурлан С. А., Каткова Н. В., Матушевська О. А. (2016) Розвиток методичного підходу до аудиту оренди земель сільськогосподарського призначення. Технологический аудит и резервы производства. № 2(6). С. 4–10.

11. Галайко А. М. (2018) Державна фінансова підтримка фермерських господарств. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Вип. 20(1). С. 100–103.

12. Гололобова О. О., Кравченко Н. Б., Давидова Е. Д. (2012) Агроекологічна та еколого-економічна оцінка використання земель сільськогосподарського призначення фермерського господарства. Людина та довкілля. Проблеми неоекології. № 3–4. С. 102–112.

13. Григор'єва Х. (2017) Правові засади надання поворотної фінансової підтримки фермерським господарствам в Україні. Підприємництво, господарство і право. № 2. С. 105–109.

14. Гринів Б. В. (2012) Економічний аналіз торговельної діяльності. – 2-ге вид., переробл. та допов. К. : Центр учбової літератури. 392 с.

15. Groshov S. V. (2019) Організаційно-економічний механізм управління ефективністю використання земельних ресурсів фермерських господарств. Бізнес Інформ. № 1. С. 208–214.

16. Groshov S. V. (2018) Управління ланцюгами створення цінності в контексті підвищення ефективності використання земельних ресурсів фермерських господарств. Актуальні проблеми інноваційної економіки. № 4. С. 76–83.

17. Довбуш А. В. (2013) Визначення фінансових результатів фермерських господарств. Збірник наукових праць Подільського державного аграрнотехнічного університету. Вип. 21. С. 170–174.

18. Єременко Д. В. (2015) Особливості використання земельних ресурсів у фермерських господарствах. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). № 1. С. 38–42.

19. Здирко Н. Г. (2013) Удосконалення фінансової звітності фермерських господарств в частині державної підтримки. Облік і фінанси. № 2. С. 16–24.

20. Здирко Н. Г. (2013) Уніфікація фінансової звітності для відображення коштів державної підтримки фермерськими господарствами. Облік і фінанси. № 1. С. 15–21.

21. Земельний кодекс України: Закон України. (2001) (Україна). № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

22. Іванів С. І. (2020) Методологія управління земельно-орендними відносинами фермерських господарств як елемент ефективного використання ресурсного потенціалу. Інноваційна економіка. № 7–8. С. 49–55.

23. Іванченко В. О. (2015) Фінансова складова інвестиційного забезпечення діяльності фермерських господарств України. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. № 3(1). С. 126–129.

24. Кварцхава О. В. (2013) Проблеми формування фінансової звітності фермерських господарств. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). № 4. С. 109–112.

25. Корінець Р. Я., Похиленко Н. М. (2018) Фермери та ринок земель сільськогосподарського призначення. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки. № 4. С. 48–54.

26. Корнієнко Г. С. (2020) Окремі питання правового забезпечення фермерського землекористування в умовах ринку земель. Проблеми законності. Вип. 148. С. 162–168.

27. Корнієнко Г. С. (2017) Правове регулювання набуття права власності на земельні ділянки для ведення фермерського господарства в Україні. Проблеми законності. Вип. 139. С. 134–142.

28. Корнієнко Г. С., Соловійова В. С., Нестеренко І. В. (2020) Правові аспекти державної підтримки фермерських господарств в умовах обігу земель сільськогосподарського призначення. Форум права. № 4. С. 45–55.

29. Линенко А. В. (2014) Оптимізація структури джерел фінансових ресурсів підприємства. Вісник Запорізького національного університету. Серія: Економічні науки. № 2. С. 47–55.

30. Малій О. Г. (2016) Фінансові ресурси підприємств та джерела їх формування: теоретичні аспекти. Актуальні проблеми інноваційної економіки. № 2. С. 71–74.

31. Мельник Л. Ю. (2013) Земельні угіддя фермерських господарств. Агросвіт. № 12. С. 2–7.

32. Міністр Мінагрополітики України М. Присяжнюк. (2013) «Фермерам полегшать процедуру отримання в лізинг техніки від провідних світових виробників»; «Кооперативи отримають від держави елеватори та обладнання для збуту продукції»; «В Україні зменшується тиск контролюючих органів на фермерів». Техніка і технології АПК. № 10. 6 с.

33. Нежевело В. В. (2019) Процесуальна забезпеченість прав орендарів у разі використання земельних ділянок для ведення фермерського господарства. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. № 3. С. 32–39.

34. Николюк О. Д. (2013) Фінансові аспекти конкурентоспроможності фермерських господарств. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. Вип. 181(6). С. 352–357.

35. Николюк О. Д. (2013) Фінансові аспекти конкурентоспроможності фермерських господарств. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. Вип. 181(6). С. 352–357.

36. Олександренко І. В., Шевченко М. О. (2019) Напрями підвищення фінансової безпеки фермерських господарств. Економічний форум. № 1. С. 138–150.

37. Олійник А. С. (2018) Державна фінансова підтримка розвитку фермерських господарств. Інвестиції: практика та досвід. № 15. С. 39–44.

38. Осадча О. А. (2014) Стан та напрями поліпшення фінансового забезпечення фермерських господарств. Формування ринкових відносин в Україні. № 11. С. 148–150.

39. Платонова Є. О., Черемнова А. І. (2015) Правовий механізм передачі земельних ділянок для ведення фермерського господарства. Актуальні проблеми держави і права. Вип. 75. С. 350–357.

40. Податковий кодекс України: Закон України. (2010) (Україна) № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

41. Попова С. П. (2014) Фінансова підтримка фермерських господарств. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. № 2(1). С. 121–126.

42. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України. (2020) (Україна) № 552-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>

43. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України. (2004) (Україна) № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>

44. Про затвердження Методичних рекомендацій з організації та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах. (2001) (Україна). Наказ Мінагрополітики України № 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0189555-01#Text>

45. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 "Біологічні активи": Наказ Міністерства фінансів України. (2005) (Україна). № 790. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05#Text>

46. Про фермерське господарство: Закон України (2003) № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>

47. Севрук О. (2018) Використання земель для ведення фермерського господарства: проблеми законності. Вісник Національної академії прокуратури України. № 1. С. 34–40.

48. Слюсаренко К. В., Британ С. А. (2015) Проблеми формування та використання фінансових ресурсів підприємств України в сучасних умовах господарювання. Молодий вчений. № 5 (20). С. 84–91.

49. Станко Г. В. (2013) Економічні та фінансові засади ефективного функціонування фермерських господарств у Чернівецькій області. Науковий вісник [Буковинського державного фінансово-економічного університету]. Економічні науки. Вип. 1. С. 34–43.

50. Статистичний збірник «Сільське господарство України». (2021) К.: Державна служба статистики України, URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_sg2020.zip

51. Стойко О. Я. (2021) Державна фінансова підтримка фермерських господарств в Україні. Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. 2021. № 2(2). С. 399–407.

52. Стойко О. Я. (2011) Державна фінансова підтримка фермерських господарств в Україні. Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. № 2(2). С. 399–407.

53. Строкаль В. П. (2017) Аналіз земельних ділянок селянського фермерського господарства «Нива» за показниками агрохімічної паспортизації земель. Вісник Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва. Серія: Ґрунтознавство, агрохімія, землеробство, лісове господарство, екологія ґрунтів. № 2. С. 328–335.

54. Строкаль В. П., Коновалова Ю. В. (2015) Оцінка придатності земельних ділянок для вирощування зерняткових ягід на прикладі фермерського господарства «Лаяр». Вісник Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва. Серія : Ґрунтознавство, агрохімія, землеробство, лісове господарство, екологія ґрунтів. № 1. С. 185–194.

55. Тігова Г.М., Селівестрова Л. С., Процюк Т. Б. (2012) Аналіз фінансової звітності. К.: Центр учбової літератури. 88 с.

56. Томчук О. В., Полеся В. М. (2016) Використання земельних угідь фермерськими господарствами Вінницької області. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. № 7. С. 27–38.

57. Уркевич В. Ю. (2014) Актуальні правові проблеми використання земельних ділянок фермерських господарств. Право та інновації. № 3. С. 113–117.

58. Шевчук Н. (2013) Капітал підприємства: формування та ефективність функціонування. Ринок цінних паперів України. № 5–6. С. 39–43.

59. Шелудько В. М. (2013) Фінансовий менеджмент. К.: Знання. 375 с.

60. Щурик М. В. (2010) Використання земельних ресурсів фермерськими господарствами карпатського макрорегіону. Агросвіт. № 11. С. 34–37.

61. Юркевич Ю. М. (2016) Фермерське господарство як об'єднання фізичних осіб із метою реалізації підприємницьких інтересів у сфері здійснення професійної діяльності. Актуальні проблеми держави і права. Вип. 77. С. 209–214.

62. Юрченко Е. (2017) Правова доля земельних ділянок, наданих особам на праві постійного користування для створення та ведення фермерського господарства. Підприємництво, господарство і право. № 9. С. 99–103.